

## **Інформаційна довідка щодо утвердження української національної та громадянської ідентичності\***

***Анотація.** В інформаційній довідці проаналізовано питання утвердження української національної та громадянської ідентичності в контексті проєкту Закону України «Про внесення змін до Закону України “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики” щодо засад внутрішньої і зовнішньої політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (реєстр. № 16042 від 04.09.2026). Наведено довід окремих європейських держав щодо законодавчого регулювання у цій сфері.*

***Ключові слова:** засади внутрішньої і зовнішньої політики, українська національна та громадянська ідентичність.*

### **Вступ**

Утвердження української національної та громадянської ідентичності є одним із важливих напрямів державної політики, спрямованим на усвідомлення особою своєї належності до української нації, української держави та громадянського суспільства. Цей напрям охоплює питання збереження історичної пам'яті, національних і культурних цінностей, державної мови, поваги до державних символів, а також усвідомлення громадянами своїх прав, обов'язків і відповідальності за розвиток держави.

Особливого значення утвердження української національної та громадянської ідентичності набуває в умовах збройної агресії РФ проти України, тимчасової окупації частини її території та пов'язаних із цим викликів для національної безпеки, суспільної згуртованості. За таких умов важливим є формування спільних ціннісних орієнтирів, зміцнення громадянської стійкості, що сприяє консолідації громадянського суспільства, збереженню державності та забезпеченню подальшого розвитку.

### **Основна частина**

Досвід європейських держав демонструє наявність нормативно-правових механізмів, якими регулюються складники національної та громадянської ідентичності. За відсутності єдиного закону, який би комплексно визначав поняття «національна ідентичність» або «громадянська ідентичність», ці питання регламентуються сукупністю конституційних норм та актів щодо громадянства, державної мовної політики, освіти, культури, збереження національної та культурної спадщини, інтеграції та захисту прав національних меншин тощо.

В *Естонії* відповідно до Конституції держава гарантує збереження естонської нації, мови та культури (статті 1, 6), а також закріплюється право кожного на збереження свого громадянства (стаття 49). Окремо визначено обов'язок громадян Естонії бути лояльними до конституційного ладу та захищати незалежність держави (стаття 54)<sup>1</sup>. Законом про громадянство<sup>2</sup> передбачено, що для набуття громадянства особа, зокрема, повинна володіти

<sup>1</sup> Eesti Vabariigi põhiseadus (28.06.1992). URL: <https://www.riigiteataja.ee/et/akt/115052015002?leiaKehitiv>

<sup>2</sup> Kodakondsuse seadus (19.01.1995). URL: <https://www.riigiteataja.ee/et/akt/13291995?leiaKehitiv>

естонською мовою, знати Конституцію та Закон про громадянство, бути лояльною до естонської держави і скласти присягу на вірність конституційному ладу (§ 6 Закону). Законом про мову<sup>3</sup> забезпечується розвиток, збереження та захист естонської мови та її використання як основної мови спілкування в усіх сферах суспільного життя.

Фактично естонська модель поєднує три взаємопов'язані складники: національну ідентичність, що забезпечується конституційним захистом естонської нації, мови та культури; громадянську ідентичність, яка формується, зокрема, через вимоги до набуття громадянства та дотримання конституційного ладу; а також державну мовну політику, спрямовану на забезпечення статусу й функціонування естонської мови в суспільному житті.

В *Іспанії* регулювання питань національної та громадянської ідентичності забезпечується особливою конституційною конструкцією, пов'язаною із визнанням мовної та культурної різноманітності. Так, Конституція<sup>4</sup> закріплює єдність іспанської нації та одночасно визнає і гарантує право на автономію національностей і регіонів, що її складають (стаття 2). Кастильська (іспанська) визначається офіційною мовою держави, установлюються обов'язок усіх іспанців знати її та право користуватися нею. Водночас інші іспанські мови можуть мати статус офіційних у відповідних автономних спільнотах, а мовне різноманіття визначається культурною спадщиною, яка підлягає особливій повазі та захисту (стаття 3). Жоден іспанець за походженням не може бути позбавлений свого громадянства. Держава може укласти договори про подвійне громадянство з країнами, які мали чи мають особливі зв'язки з Іспанією. Навіть якщо ці країни не визнають взаємного права за своїми громадянами, іспанці можуть отримати громадянство без втрати свого первісного громадянства (стаття 11).

Таким чином, іспанський підхід поєднує загальнодержавну громадянську ідентичність із конституційним визнанням регіонального мовного та культурного різноманіття.

В Україні питання утвердження української національної та громадянської ідентичності мають свій особливий контекст. Так, завдання, принципи, особливості формування та реалізації державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності визначено Законом України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності»<sup>5</sup>.

До складників державної політики у цій сфері належать національно-патріотичне виховання, військово-патріотичне виховання та громадянська освіта, поєднання яких сприятиме усвідомленню спільності історико-культурних цінностей, мови, традицій та історичної пам'яті, а також політико-правового зв'язку з Україною, українським народом і громадянським суспільством.

Із метою уточнення законодавства щодо утвердження української національної та громадянської ідентичності внесено проєкт Закону України

<sup>3</sup> Keeleseadus (23.02.2011). URL: <https://www.riigiteataja.ee/et/akt/118032011001?leiaKehtiv>

<sup>4</sup> Constitución Española. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1978-31229>

<sup>5</sup> Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України від 13.12.2022 № 2834-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>

«Про внесення змін до Закону України “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики” щодо засад внутрішньої і зовнішньої політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (реєстр. № 16042 від 04.09.2026)<sup>6</sup>.

В умовах збройної агресії російської федерації проти України, що супроводжується посяганнями на історичну пам'ять, культурну спадщину та українську національну ідентичність, особливого значення набуває послідовне формування та утвердження української національної та громадянської ідентичності як складника державної внутрішньої політики.

### **Висновки**

Проведений аналіз свідчить, що європейські держави застосовують різні правові механізми забезпечення національної та громадянської ідентичності, які визначаються особливостями їх конституційного ладу, історичного та культурного розвитку. Водночас спільним є закріплення відповідних положень у конституціях і законодавстві про громадянство, мову, освіту, культуру та збереження національної спадщини.

В Україні відповідні правовідносини врегульовані спеціальним Законом України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики” щодо засад внутрішньої і зовнішньої політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (реєстр. № 16042 від 04.09.2026) спрямований на закріплення питань утвердження української національної та громадянської ідентичності безпосередньо у контексті засад внутрішньої та зовнішньої політики держави.

З огляду на сучасні безпекові умови, таке нормативне закріплення може сприяти системному врахуванню питань національної та громадянської ідентичності під час формування та реалізації державної політики, а також узгодженню відповідних положень законодавства.

*Дослідницька служба  
Верховної Ради України*

*\* Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*

---

<sup>6</sup> Про внесення змін до Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» щодо засад внутрішньої і зовнішньої політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Проект Закону України (реєстр. № 16042 від 04.09.2026). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/70699>